

FUNGERAR DE FÖREBYGGANDE ÅTGÄRDERNA?

POLIS AVSPÄRRAT

TIMBRÖ

CARL ALBINSSON
NOVEMBER 2023

OM FÖRFATTAREN

Carl Albinsson är EU-ansvarig på Timbro och har tidigare bland annat arbetat med justitiefrågor på Moderaternas riksdagskansli

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	4
BROTTLIGHETENS ORSAKER.....	5
MODERATERNAS OCH SOCIALDEMOKRATERNAS FÖRSLAG I VALET 2022.....	9
SOCIALA INSATSGRUPPER OCH SLUTA SKJUT.....	13
VAD SKA MAN GÖRA DÅ?.....	15
REFERENSLISTA	18

INLEDNING

Den politiska debatten präglas av kampen mot den skenande gängbrottsligheten. 2022 inträffade 62 dödsskjutningar i Sverige. Bara det senaste året har ett antal personer utan någon koppling till organiserad brottslighet blivit dödade i gängkonflikterna. Att läget är mörkt är de flesta politiker eniga om. Däremot råder det fortfarande viss oenighet om varför problemet är så stort i Sverige och vilka åtgärder som kan stävja utvecklingen.

Den sittande regeringen har en lång lista på åtgärder för att trycka tillbaka gängen. Straffen ska skärpas, poliserna ska bli fler och få utökade befogenheter. Samtidigt har det uppstått en debatt om andra metoder för att bekämpa brottsligheten. Begreppet ”förebyggande åtgärder” förekom ungefär 2 100 gånger i pressen år 2012. Tio år senare hade förekomsten av samma begrepp mer än fördubblats.

Allt oftare efterlyses alltså förebyggande åtgärder mot brottsligheten, men det är sällan som åtgärderna konkretiseras eller granskas. Denna rapport granskar därför ett antal föreslagna och genomförda förebyggande åtgärder.

Brottsutvecklingen i Sverige är alldeles för allvarlig för att mötas av förebyggande åtgärder som inte fungerar. När partierna dessutom tävlar om att lägga mer pengar på detta område riskerar utgifterna att öka utan att några konkreta resultat uppnås. Till följd av det kan vi få ett mer otryggt samhälle där våra gemensamma resurser används felaktigt.

Därför presenterar rapporten även fyra förslag som mer effektivt kan förebygga brottsligheten. Det är förslag som både adresserar individspecifika och strukturella faktorer som är kopplade till brottsligheten:

- Frivillig screening av diagnoser redan i skolan.
- Stärkta ekonomiska incitament att närvara i skolan.
- Ökad polisiär närvaro genom kommun- och regionpolis.
- En uppgörelse med miljonprogrammen genom avreglering, ökat ägande och rivningar.

BROTTLIGHETENS ORSAKER

För att reda ut om en åtgärd förebygger brott eller ej måste brottslighetens orsaker kartläggas. Att inkomstklyftor är grogrunden för gängkriminaliteten är en populär förklaringsmodell. I Magdalena Anderssons första maj-tal 2023 varnade hon för att den ekonomiskt pressade situationen riskerade att leda till en ”rekryteringsfest” för gängkriminella. I samma tal lanserade hon därför ett förslag om att skjuta till 700 miljoner kronor till kommuner med socioekonomiska problem. Pengarna skulle exempelvis användas till fotbollsträningar, dansklasser, lässtunder på biblioteket och skogsäventyr med scouterna.¹

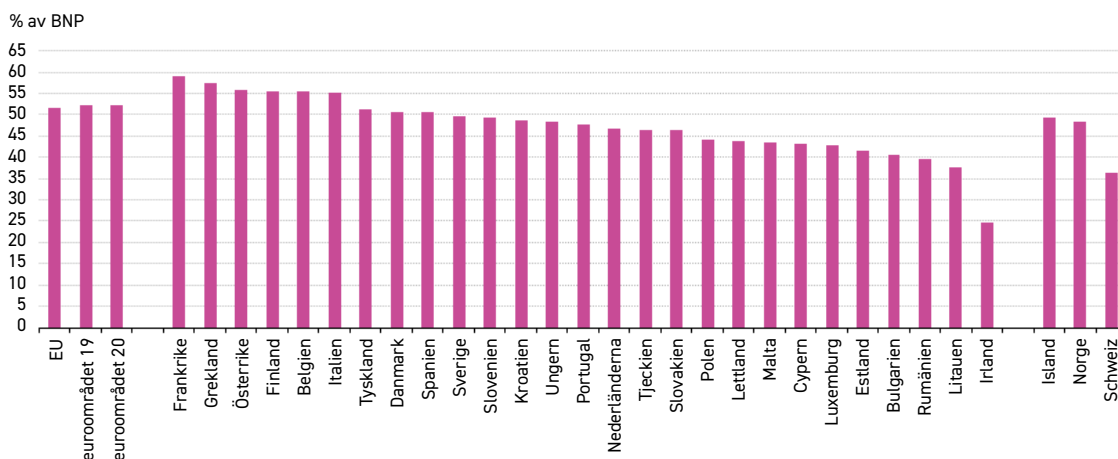
Anderssons förklaring och lösningsförslag är inte unika. 2017 vädjade den dåvarande rikspolischefen Dan Eliasson om hjälp från andra samhällsaktörer för att vända utvecklingen i landets utsatta områden. Eliasson efterlyste omfattande samhällsinsatser, förbättrade skolresultat och fler arbetstillfällen.²

Det är lätt att tänka sig att gängvåldet beror på underinvesteringar och brist på offentliga resurser. Men om denna hypotes hade stämt är det svårt att förklara varför Sverige är särskilt drabbat av gängvåld jämfört med våra nordiska grannländer.

2022 inträffade 62 dödsskjutningar i Sverige. Samma år drabbades Danmark, Finland och Norge tillsammans av tio dödsskjutningar enligt inofficiella medieuppgifter.³ I Sverige inträffade alltså sex gånger fler dödsskjutningar än i alla våra nordiska grannländer sammanlagt.

Om hypotesen att gängvåld och kriminalitet bottnar i brist på offentliga satsningar eller socioekonomi stämmer bör således Danmark, Finland och Norge spendera betydligt mer på offentliga utgifter än Sverige, givet att dessa länder har så jämförelsevis små problem med dödligt gängvåld. Så är dock inte fallet. Enligt Eurostats data från 2021 var skillnaderna i offentliga utgifter som andel av BNP mellan länderna relativt liten.⁴

Offentliga sektorns utgifter, procent av BNP

Källa: Eurostat (gov_10a_main)

eurostat

1 Aftonbladet, 2023.

2 Expressen, 2017.

3 SvD, 2023.

4 Eurostat, 2021.

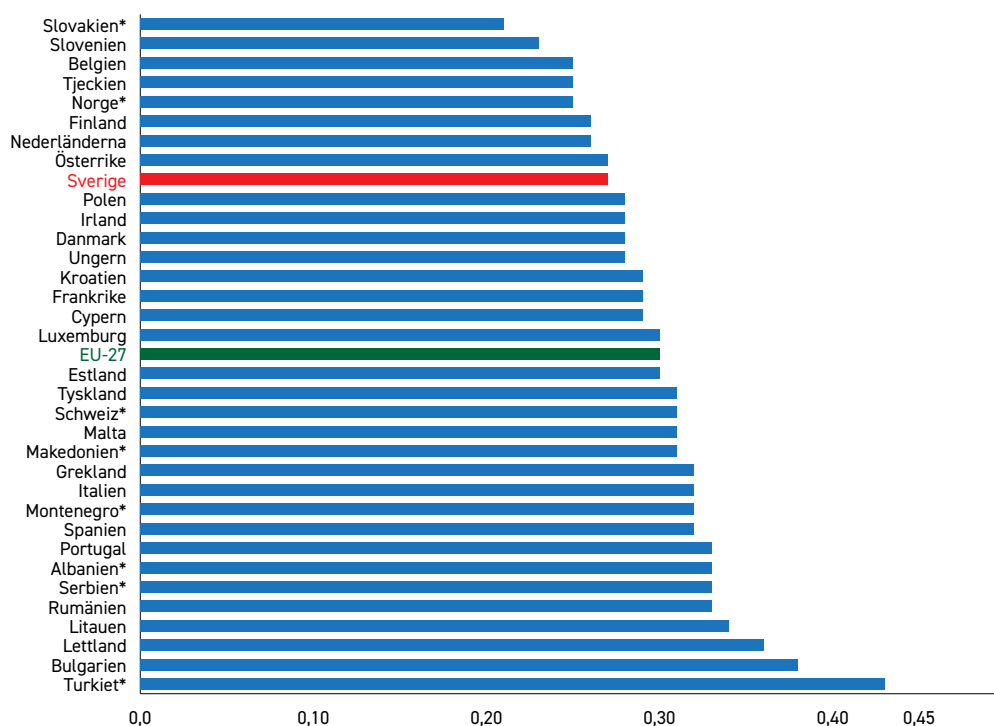
Bristen på offentliga utgifter tycks alltså inte vara en trovärdig förklaringsmodell till den exceptionellt höga förekomsten av skjutvapenvåld i just Sverige. Det finns dessutom gott om andra exempel på länder som spenderar betydligt mindre än Sverige på offentliga utgifter, men som inte har omfattande problem med gängvåld.

Inte heller den populära förklaringen om skenande inkomstklyftor kan förklara varför just Sverige är extra hårt drabbat av skjutvapenvåld

jämfört med våra nordiska grannländer. Enligt Eurostat skiljer sig nämligen inte Sveriges (0,28) Ginikoefficient särskilt mycket från Danmarks (0,28), Finlands (0,27) eller Norges (0,25).⁵

Sett till offentliga utgifter och inkomstklyftor är Sverige, Danmark, Finland och Norge väldigt lika varandra, vilket talar för att det inte är ekonomiska faktorer på samhällsnivå som ligger till grund för att Sverige sticker ut.

Ginikoefficient

Disponibel inkomst efter skatter och transfereringar, år 2022

Att socioekonomi eller brist på offentliga resurser inte tycks kunna förklara brottsligheten i Sverige får även stöd av forskningen. 2014 publicerades en studie från Karolinska Institutet som visade att den ekonomiska situationen i barndomen inte förklarar risken för brottslighet senare i livet. Genom att studera bland annat syskon med föräldrar som har haft varierande inkomster under barnens upp-

växt kunde forskarna slå fast att en fattig barndom inte förklarar brott som begås i vuxen ålder.⁶

En av forskarna bakom studien, Amir Sariaslan, har senare uttalat sig i ämnet och påpekat att över 50 procent av den individuella risken att hamna i kriminalitet kan förklaras av ärftliga faktorer. Exempelvis kan det röra sig om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller psykiska sjukdomar. Sariaslan pekade därför ut medic-

⁵ Ekonomifakta, 2023.

⁶ Karolinska institutet, 2014.

nering som en möjlig brottspreventiv åtgärd för vissa brottsaktiva personer med specifika diagnoser. Det kan exempelvis röra sig om kriminella individer med ADHD.⁷

Att brottslighet till stor del beror på ärftliga faktorer stöds även av Kriminalvården som i en rapport från 2013 sammanfattar forskningsläget bakom brottslighetens orsaker. I rapporten pekar man på att miljöfaktorer som exempelvis bostadsområdet inte är en kausal faktor för våldskriminalitet till skillnad från individspecifika faktorer som exempelvis obehandlad ADHD.⁸ Kriminalvården sammanfattar resultatet på följande sätt och tydliggör att resultatet ej ska tolkas som genetisk determinism:

”Att genetik har effekt på kriminalitet är egentligen inget märkligt då i stort sett allt har mer (kroppslängd) eller mindre (depression) kraftfulla genetiska orsaker. Samtidigt bör detta inte tolkas som biologisk determinism, utan snarare som sannolikheter på gruppnivå som inte alls är oavhängiga miljön. Detta kan exemplifieras av kroppslängd som är under starkt genetiskt inflytande men där medellängden ökat avsevärt under det senaste århundradet. Detta sistnämnda beror inte på förändrad genetik utan att kosten blivit mer näringsrik.”

När Sariaslan intervjuades av Timbros nättidning *Smedjan* 2018 utvecklade han sitt resonemang om bostadsområden och kriminalitet. Han pekar på att politiker som vill satsa mer på utsatta områden bör göra det av rätt anledning, och inte hävda att det skulle ha en preventiv effekt på kriminaliteten.

*”Om man förbättrar ett bostadsområde kanske det inte spelar någon roll för kriminalitet, men däremot kommer det att påverka andra utfall. Man kanske får bättre skolprestationer och livskvalitet och en massa annat. Men om det primära målet är att få ned brottsligheten spelar det ingen roll, av allt att döma. Tänk efter, vad har underlagen för policyförslagen varit de senaste tretio åren i kriminalitetsfrågan? Det har varit att vi måste förbättra bostadsområden och så. Vart har det lett oss någonstans?”*⁹

7 Expressen, 2019.

8 Kriminalvården, 2013.

9 Smedjan, 2018.

10 Expressen, 2023.

Det ska dock tilläggas att både Sariaslans och Kriminalvårdens studier har ett par år på nacken vid det här laget. Men om man utgår från att ärftliga faktorer har stor betydelse för en individs risk att hamna i kriminalitet är det förvånande att detta så sällan ges utrymme i den offentliga debatten.

Samtidigt går det inte att ignorera att miljöfaktorer och politiska beslut spelar roll för brottsligheten på samhällsnivå. I ett samhälle med mycket skjutvapen i omlopp kommer sannolikt skjutvapenvåldet att vara högre än i ett samhälle utan skjutvapen. Däremot är det ofta ärftliga individspecifika egenskaper som kan förklara varför vissa personer väljer att använda skjutvapnen och inte.

Givet att socioekonomiska faktorer eller brist på breda offentliga investeringar inte kan förklara den skenande gängbrottsligheten i just Sverige är det rimligt att leta efter andra förklaringar. En allt vanligare hypotes är att den omfattande migrationen och boendesegregationen som denna har lett till är roten till gängvåldet.

Exempelvis slog Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson nyligen fast att gängvåldet till 100 procent beror på migrationen.¹⁰ Åkessons uttalande är mer långtgående än andra partiledares, men även Moderaterna och Socialdemokraterna har pekat ut segregation eller migration som orsaker till kriminaliteten. I valrörelsen 2022 uttalade exempelvis Socialdemokraterna ofta att man skulle bryta segregationen och stoppa gängen.

Att migration har en påverkan på brottsligheten bekräftas av att personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade i brottsstatistiken. I en studie som Brottsförebyggande rådet (Brå) genomförde 2021 slås följande fast:

”Att registreras som brottsmisstänkt är 2,5 gånger så vanligt för utrikesfödda som för inrikesfödda med båda föräldrarna födda i Sverige. För inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar är det drygt 3 gånger så vanligt som för inrikesfödda med båda föräldrarna födda i Sverige.”

Brå förklarar delar av denna överrepresentation med att andelen unga är större i gruppen inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar jämfört med inrikesfödda med två inrikesfödda föräldrar.¹¹

Kriminologen Manne Gerell har pekat ut migrationen som en delförklaring till det skenande gängvåldet i Sverige. I en intervju med *Kvartal* 2022 underströk han att den stora migrationen på 1990-talet, som sammanföll med en ekonomisk kris, skapade stora sociala problem i många förorter. Gerell underströk samtidigt att brottsligheten skiljer sig mellan olika grupper av migranter:

”Migranter från länder med lågt HDI¹² är mest över-representerade vad gäller kriminalitet. Detta kan vara en viktig pusselbit för att förstå brottsutvecklingen i Sverige.”¹³

Detta tyder på att kulturella skillnader eller andra faktorer kopplade till hemlandet kan förklara delar av överrepresentationen hos personer med utrikes bakgrund. Det finns exempelvis flera studier som tittar på skillnaderna i tillit mellan olika länder och som visar att de nordiska länderna präglas av hög tillit. Samtidigt visar undersökningar att personer som är födda utanför Europa, men som har invandrat till Sverige, har lägre tillit än infödda svenskar.¹⁴

Gerell menar att arvs- och miljöfaktorer samverkar och bidrar till kriminalitet i Sveriges utsatta områden i dag. Individuellt ärftliga faktorer har betydelse för kriminalitet, men uppväxtorten eller andra miljöfaktorer kan påverka hur kriminaliteten tar sig uttryck.

Han beskriver det som att en ung kille med anlag för våld som är uppvuxen i en liten ort i Norrland kanske kommer att utveckla ett våldsamt beteende och slå ned folk på krogen, men att han inte kommer att ha tillgång till skjutvapen eller resurserna som finns inom ett kriminellt gäng. En person med samma anlag för våld som

växer upp i en förort till Stockholm kommer dock att dras in i ett kriminellt gäng och i stället för krogslagsmål kommer han att skjuta antagonister i blodiga gänguppställningar.

Enligt Gerells teori är det således miljöfaktorer som till stor del påverkar hur kriminaliteten tar sig uttryck och vilka brottskonstellationer som uppstår, medan ärftliga faktorer snarare påverkar vem som hamnar i dem. Drar man ut detta resonemang framstår det som rimligt att i samhällen där mycket vapen är i omlopp samtidigt som våldsmonopolet inte fullt ut upprätthålls i alla bostadsområden skapas det möjligheter för gängbrottslighet att växa fram. Om man dessutom adderar kulturella faktorer som klanstrukturer och våldsbejakande extremism får man ytterligare grogrund för kriminalitet.

Alla invånare i dessa bostadsområden kommer dock inte att söka sig till gängbrottsligheten eftersom deras medfödda egenskaper, exempelvis förmåga att känna empati eller låg benägenhet att bruka våld, inte lämpar sig i kriminella kretsar. Hade miljöfaktorerna varit ensamt avgörande för människors benägenhet att begå brott hade sannolikt fler av de totalt 550 000 boende i Sveriges utsatta områden anslutit sig till ett kriminellt gäng.

Men det finns miljöfaktorer som spelar stor roll för kriminalitet. I en rapport från SNS 2022 togs bland annat höga halter av blyexponering under barndomen upp som en riskfaktor för kriminalitet senare i livet. Att Sverige tidigt fasade ut bly i exempelvis bensin har således haft en brottspreventiv effekt.¹⁵ Det kan finnas anledning att titta närmare på om vissa bostadsområden eller grupper i samhället fortfarande är utsatta för hög blyexponering.

11 Brå, 2021.

12 Human Development Index (HDI) är ett välfärdsindex som tar hänsyn till länders förväntade livslängd, utbildning och inkomst.

13 *Kvartal*, 2022.

14 Göteborgs universitet, 2022.

15 SNS, 2022.

MODERATERNAS OCH SOCIALDEMOKRATERNAS FÖRSLAG I VALET 2022

I både Moderaternas och Socialdemokraternas valmanifest inför valet 2022 gavs brottslighet och trygghet stort utrymme. Åtgärder som skärpta straff och fler poliser lyftes fram, men även ett antal mjuka förebyggande åtgärder togs upp.

I Moderaternas valmanifest¹⁶ hänvisades till att man tagit fram över 50 förebyggande förslag, men i valmanifestet presenterades följande sex brottsförebyggande förslag.

- Betona och förstärka föräldransvaret.
- Säkerställa att fler omhändertas enligt LVU.
- Se till att placerade ungdomar ges bättre utbildning.
- Undanröja alla sekretesshinder mellan socialtjänst och polis.
- Inrätta ett nationellt kunskapscentrum för brottsprevention och ett nationellt avhoppningsprogram för gängkriminella.
- Genomföra ett särskilt idrottslyft för utsatta områden.

Förslagen är inte särskilt detaljerat beskrivna i själva valmanifestet, men på Moderaternas hemsida¹⁷ ges mer utförliga förklaringar till varje förslag. Gällande föräldransvaret skriver exempelvis partiet att:

”Forskningen är tydlig med att engagerade föräldrar är en nyckel till att minska risken för att barn ska misslyckas i skolan eller hamna i en kriminell livsstil. Ett problem i dag är att föräldrar tackar nej till att medverka i socialtjänstens utredningar.”

Med hänvisning till ovanstående resonemang föreslog Moderaterna att föräldrar som avvisar hjälp av socialtjänsten ska kunna bli av med sitt försörjningsstöd. För att reda ut om förslaget är

effektivt eller inte behöver man undersöka ifall påståendet om att engagerade föräldrar är nyckeln till minskad risk för att barn misslyckas i skolan eller hamnar i kriminalitet faktiskt stämmer.

Vad gäller skolresultat är det väl belagt att kriminalitet och dåliga skolresultat korrelerar. Däremot är det svårare att slå fast att det finns ett orsakssamband. Det vill säga att dåliga betyg orsakar brottslighet. Sannolikt har en elev som har svårt i skolan även medfödda personlighetsdrag som ökar risken för att han ska hamna i en kriminell miljö. Skolan bör således inte ses som ett säkert vaccin mot kriminalitet på individbasis.

Även här har Sariaslan pekat på studier som visar att ärftliga faktorer i hög grad påverkar barns prestation i grundskolan.¹⁸ Barn som har engagerade föräldrar har sannolikt bättre medfött läshuvud och föräldraengagemanget bör därför inte betraktas som den avgörande faktorn för en lyckad skolgång.

Det finns dock studier som visar att hög kvalitet i skolundervisningen och närvaro i skolan kan fungera brottspreventivt eftersom ungdomar som är i skolan hålls borta från gator och torg.¹⁹

Gällande förslaget om indragna bidrag för föräldrar som motsätter sig att ta hjälp av socialtjänsten kan det möjligen fungera om insatserna som socialtjänsten genomför är verkningsfulla. Partiet ville även undanröja sekretesshinder mellan socialtjänsten och polisen. Det kan vara verkningsfullt så länge åtgärden leder till att insatserna som genomförs är evidensbaserade. Principiellt är det även svårt att förstå varför myndigheter som ska arbeta tillsammans för att motverka brottslighet inte kan dela information med varandra.

Moderaterna föreslog också att fler unga ska omhändertas enligt LVU och att ungdomar som är placerade på ungdomshem ges bättre utbild-

¹⁶ Moderaterna, 2022

¹⁷ Ibid.

¹⁸ GP, 2019.

¹⁹ SNS, 2022.

ning. På partiets hemsida²⁰ motiveras den första åtgärden på följande sätt:

”Barn och unga ska inte växa upp i kriminella miljöer och när föräldrarna misslyckas måste samhället ställa upp. En viktig åtgärd för att förebygga brott är därför att möjliggöra fler omhändertaganden enligt LVU. För barn som växer upp i kriminella miljöer, såsom släktbaserade kriminella nätverk, bör omedelbara omhändertaganden kunna ske.”

Moraliskt är det enkelt att följa resonemanget. Barn ska inte behöva växa upp med föräldrar som är med i ett kriminellt gäng där våld och droger är vardag. Däremot är det inte säkert att ett miljöombyte kommer få ungdomen att undvika en kriminell livsstil i framtiden.

Moderaterna föreslog även att man ska genomföra ett särskilt idrottslyft för utsatta områden.²¹ Idrottslyftet motiveras på följande sätt:

”Ungdomar i riskzonen dras in i kriminalitet saknar ofta tillgång till meningsfulla fritidsaktiviteter. Därför är det viktigt att på alla sätt uppmuntra och stödja idrottsprojekt för att fler ungdomar ska ha en meningsfull fritid och känna sig delaktiga i samhället. Det skapar samhörighet, identitet, positiva vägar in i samhällets gemenskap samtidigt som en möjlighet skapas att bryta destruktiva miljöer. Det är inte minst viktigt i utsatta områden.”

Att idrott skulle fungera brottspreventivt är svårt att belägga.²² Det kan vara vällovligt att vilja ge fler ungdomar en meningsfull fritid, men då bör man sannolikt motivera det av andra skäl än just brottsförebyggande.

Till skillnad från Moderaterna föreslog inte Socialdemokraterna en lång lista med över 50 punkter på förebyggande åtgärder. I Socialdemokraternas valmanifest²³ fanns inte särskilt många konkreta brottsförebyggande förslag över huvud taget. Det mesta är ganska generellt formulerat.

Beroende på hur urvalet görs går det att urskilja ett antal renodlade brottsförebyggande förslag:

- För varje krona som läggs på fler poliser, ska minst en krona läggas på det förebyggande arbetet.
- De mest utsatta skolorna och förskolorna måste få mer resurser.
- Tillgången till fritidsaktiviteter till rimliga kostnader, både vad gäller idrott och kultur, behöver öka.
- Trångboddheten ska bekämpas. Fortsätta att bygga hyresrätter som vanligt folk har råd att bo i.
- Fler och mer långtgående sociala insatser och föräldrar ska vara skyldiga att medverka när deras barn behöver socialtjänstens åtgärder. Det behövs mer samarbete mellan polis, elevhälsa, socialtjänst och skola.
- Alla barn ska ha goda förebilder – inte omges av kriminella. Att socialtjänsten stärks är centralt för att fånga upp unga i tid.

Jämfört med Moderaternas valmanifest är Socialdemokraternas åtgärder betydligt vagare. Precis som Moderaterna utvecklar även Socialdemokraterna vissa av sina satsningar på sin hemsida.²⁴

Vid en granskning av Socialdemokraternas förslag är löftet att lägga lika mycket pengar på det förebyggande arbetet som på polisen det mest uppseendeväckande. Partiet beskriver nämligen inte varför det förebyggande arbetet behöver ett minst lika stort resurstillskott som polisen. Vanligtvis brukar inte anslag till en specifik sektor i en statsbudget baseras på vad en helt annan sektor tilldelas.

Att partiet vill att de mest utsatta skolorna och förskolorna ska få mer resurser kan framstå som vällovligt. Men för att förslaget ska ha effekt på brottsligheten måste skolans roll i det brottsförebyggande arbetet konkretiseras samtidigt som dåliga skolresultat måste härledas till just brist på

²⁰ Moderaterna, 2022.

²¹ Moderaterna, 2022.

²² Malmö Högskola, 2011.

²³ Socialdemokraterna, 2022.

²⁴ Ibid.

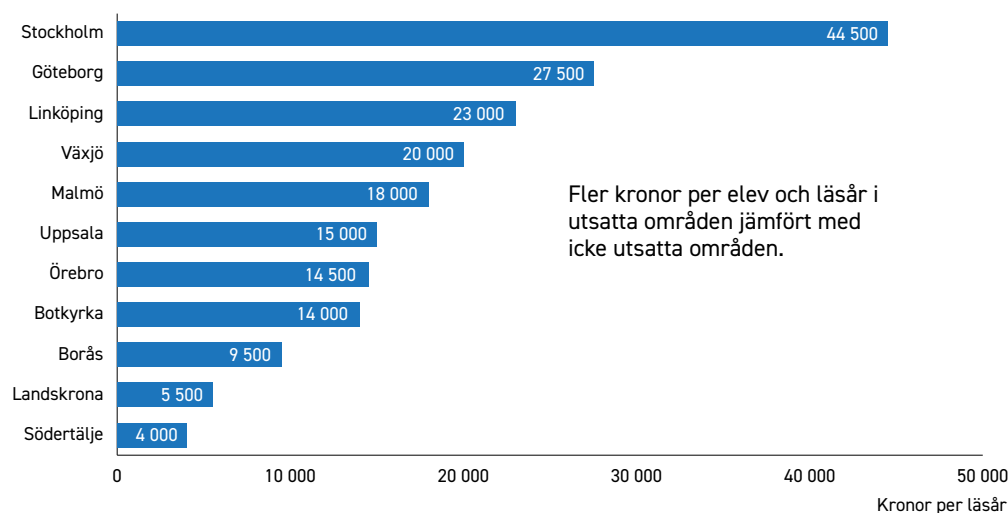
resurser i stället för exempelvis felaktiga arbetsmetoder.

Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet har redan nämnts tidigare och är inte helt klarlagt. Generellt bör dock utgångspunkten vara att en satsning på skolan i första hand ska göras för att förbättra just skolresultat. Om detta även lyckas stävja kriminaliteten bör det ses som en bonus.

Vad gäller den eventuella resursbristen för skolorna i landets utsatta områden har tidskriften *Kvartal* granskat skillnaderna i resurstilldelning

mellan skolor i utsatta områden och icke utsatta områden i några av landets kommuner. Granskningen visar att skillnaderna är betydande och att de utsatta skolorna får avsevärt mer pengar i exempelvis Stockholm och Göteborg. Det finns dock en variation mellan olika kommuner och det är fullt möjligt att anslagen inte är tillräckliga för hela landet, men det är viktigt att klarlägga att skillnaderna i anslag redan är betydande i landets två största städer.²⁵

Skillnaden mellan det genomsnittliga belopp som betalas ut till skolor i utsatta områden och skolor i icke utsatta områden

Gällande Socialdemokraternas förslag om att tillgången till fritidsaktiviteter som kultur och idrott ska öka finns det samma problematik som med Moderaternas förslag om idrottslyft. Det är helt enkelt svårt att belägga att sådana aktiviteter skulle ha en tydlig brottspreventiv effekt. Samma sak gäller sannolikt för trångboddhet. Som tidigare nämnts är inte boendemiljöer avgörande för vem som begår brott.

De sista två punkterna handlar bland annat om socialtjänstens arbete och att detta ska stärkas samt att unga ska ha goda förebilder. Båda punkterna är otydligt formulerade och är därför svåra att granska. Att unga inte ska omges av kriminella

är sannolikt bra av flera skäl, men frågan är hur detta ska åstadkommas? Samma sak gäller för socialtjänstens insatser och föräldrars skyldighet att medverka i dessa.

Generellt är de två partiernas förebyggande förslag i sina respektive valmanifest svåra att koppla till tydlig evidens för brottsprevention. Förslagen kan eventuellt leda till att fler förortsskolor fungerar bättre tack vare ökade resurser eller att svenska fotbollslandslaget kommer ha fler spelare som växt upp i ett miljonprogram tack vare idrottslyftet, men de kommer sannolikt inte att stoppa nyrekryteringen.

25 *Kvartal*, 2021.

Partiernas förslag till repressiva åtgärder berörs inte närmare i den här rapporten. Däremot kan de föreslagna åtgärderna som exempelvis fler poliser och skärpta straff ha brottspreventiva effekter om fler brott klaras upp och om de som döms avtjänar längre straff. Även en åtstramad migration kommer sannolikt att fungera brottspreventivt med tanke på den överrepresentation som finns hos utrikesfödda eller barn till utrikesfödda i brottsstatistiken. Men den effekten kommer först på lång sikt.

Det är också viktigt att nämna att Moderaterna, utöver sitt valmanifest, presenterade en 52-punktslista²⁶ på brottsförebyggande åtgärder som innehåller ett par intressanta förslag, som att erbjuda föräldrar i utsatta områden fler hembesök inom ramen för BVC-programmet eller att korta köerna till BUP. På BVC kan problem upptäckas tidigt och rätt behandling sättas in. Även BUP kan vara bra ur ett brottspreventivt perspektiv om man lyckas behandla psykiska problem som starkt korrelerar med kriminalitet. Förslagen vittnar om att Moderaterna tycks vara medvetna om att individspecifika risker är viktiga. Även Moderaternas stämmohandling inför partistämman 2023 understryker att partiet vill satsa mer på evidensbaserade åtgärder i det förebyggande arbetet, vilket är välkommet.²⁷

Generellt går det dock inte att komma runt att de flesta av de förebyggande förslagen som återfinns i valmanifesten innebär mer av samma politik som redan har testats i Sverige under flera decennier utan märkbara resultat på gängkriminaliteten. Att genomföra samma åtgärder även framöver och förvänta sig andra resultat är ologiskt.

---

26 Moderaterna, 2022.

27 Ibid, 2023.

SOCIALA INSATSGRUPPER OCH SLUTA SKJUT

Om man tittar på åtgärder utanför valmanifesten som redan har genomförts finns det två uppmärksammade brottsförebyggande insatser som ofta lyfts fram de senaste åren; sociala insatsgrupper och Sluta skjut. Båda två har i någon grad beskrivits som framgångsexempel och bör därför granskas närmare.

Sociala insatsgrupper är en arbetsmetod där socialtjänsten, skolan och polisen samverkar för att få ungdomar att sluta begå brott. Brå beskriver bakgrunden kring insatsens uppkomst på följande sätt:

”Idén om att arbeta i sociala insatsgrupper presenterades i ett betänkande 2010. År 2011–2012 fick dåvarande Rikspolisstyrelsen i uppdrag av regeringen att ta fram former för att ge ett samordnat stöd för personer med hög risk för fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott. Uppdraget ledde till ett pilotprojekt där arbete i sociala insatsgrupper prövades i tolv kommuner i Sverige. Därefter har arbetssättet spridits och är numera en etablerad del av socialtjänstens arbete. År 2021 uppgav 109 kommuner att de arbetar med SIG.”²⁸

Sociala insatsgrupper är alltså ett populärt sätt att arbeta runt om i Sverige. Generellt riktar sig arbetet till ungdomar som uppvisar ett normbrytande beteende vilket inbegriper överträdelser mot regler. Dessa ungdomar, med hög risk att fortsätta beteendet, kan bli föremål för insatsen. Konkret beskrivs arbetet på följande sätt av polisen:

”Det är socialtjänsten som ansvarar för att andra myndigheter och aktörer görs delaktiga, allt utifrån den unges behov. Varje myndighet bidrar med sin del och utifrån sin roll för att stötta den unge. En gemensam åtgärdsplan för den unge tas fram. Tydliga och kraftfulla åtgärder för att motverka att ungdomar rekryteras till kriminella nätverk och för att bryta en negativ spiral sätts in.”²⁹

Insatsen skiljer sig därmed från konventionella åtgärder som genomförs av socialtjänsten då flera myndigheter samverkar. Arbetssättet har omfattats av flera olika kommuner och stöds även av SKR.

Men finns det evidensbaserat stöd för att arbetssättet fungerar och har bättre effekt än konventionella metoder? Sannolikt inte. Redan 2013 kunde SR-programmet *Kaliber* avslöja att ett projekt med sociala insatsgrupper i Linköping, som beskrivits som en framgång av polisen, inte alls var en framgång. I stället hade polisen presenterat felaktiga siffror för media.³⁰

När Stockholms universitet lät utvärdera Stockholms stads arbete med sociala insatsgrupper för unga vuxna i Järva fann man att det inte hade påverkat brottsnivåerna.³¹ Även i en uppföljning som Socialstyrelsen har gjort är resultaten av insatserna svåra att tyda och effekterna svåra att belägga.³²

En möjlig förklaring till att insatserna inte har avsedd effekt kan vara att den görs för sent. En tonåring som redan uppvisar ett aggressivt och normbrytande beteende eller som har inlett en kriminell karriär är svår att påverka med sociala insatser. Sannolikt behöver insatserna genomföras tidigare genom att det normbrytande beteendet behandlas redan på förskolan eller i lågstadiet.

Ett annat omhuldat projekt är Sluta skjut som genomförts i Malmö. Projektet infördes 2018 för att minska antalet skjutningar i staden. Strategin har hyllats av den tidigare socialdemokratiska justitieministern Morgan Johansson och har även lyfts fram av Malmö stad. Brå beskriver strategin på följande sätt:

”En central utgångspunkt för strategin är att majoriteten av allt grovt våld i ett samhälle kan kopplas till ett fåtal individer. För att minska våldet ska samhället

28 Brå, 2022.

29 Polisen, 2022.

30 SR, 2013.

31 DN, 2017.

32 Socialstyrelsen, 2020.

rikta sina resurser mot dessa individer och de grupper som de tillhör. Genom det särskilda fokuset på hela grupper påverkas normer och framförallt gruppdynamiken på ett sådant sätt att konflikter kan lösas på annat sätt än genom användandet av grovt våld. Strategin vilar på tre centrala delar, som alla är lika viktiga och som alla tre förstärker varandra.

De tre delarna är:

- **Kommunikation:** *ett gemensamt budskap från samhällets aktörer om att våldet måste upphöra. Detta genomförs genom direktkommunikation med gruppmedlemmarna.*
- **Ett erbjudande om hjälp:** *gruppmedlemmar som vill lämna det kriminella livet ska få hjälp att göra det.*
- **Sanktioner:** *snabba och förutsägbara konsekvenser av våld för hela grupper. Eftersom det är grupper som driver våldet kommer detta ge större effekt än insatser som har ett individfokus.”³³*

Det uppseendeväckande med strategin är att det offentliga kommunicerar direkt med gängmedlemmarna. Ett sådant agerande kan ses som ett erkännande av deras makt och kräver att åtgärderna verkligen ska ha effekt för att inte bidra mer negativt än positivt.

Hittills har dock varit svårt att belägga de positiva effekterna av Sluta skjut. I en utvärdering gjord av Malmö universitet framförs att skjutningarna och sprängningarna i staden visserligen har legat på en lägre nivå sedan projektet infördes, men att det inte med säkerhet kan härledas till projektet. Trenden hade redan vänt nedåt innan projektet sjösattes och dessutom har andra insatser genomförts parallellt med Sluta skjut, vilket kan ha påverkat resultatet.³⁴

Exempelvis kan operation Rimfrost (en särskild polisinsats) ha påverkat våldet och brottsligheten i Malmö genom beslag av narkotika, skjutvapen och sprängmedel samt inkapacitering av kriminella individer.

Projektet har även granskats av Johannes Knutsson, professor emeritus vid norska polis-högskolan, för nättidskriften *Kvartal*.³⁵ Knutsson påpekar att projektets påstådda effektivitet inte speglas i statistiken.

Med tanke på avsaknaden av evidens är det svårt att förstå varför såväl Morgan Johansson som Malmö stad har lyft fram projektet som en framgång och att den tidigare regeringen har försökt sprida det till fler städer i landet. För två år sedan krävde till och med Johansson att Stockholmspolitikerna skulle titta på Malmö och ta efter deras arbetssätt för att komma åt gängvåldet.³⁶

33 Brå, 2023.

34 Malmö universitet, 2023.

35 *Kvartal*, 2021.

36 *Attonbladet*, 2021.

VAD SKA MAN GÖRA DÅ?

När Ulf Kristersson för två år sedan fick frågan hur lång tid det skulle ta att lösa gängproblematiken och skjutningarna svarade han att det sannolikt rör sig om 20 år.³⁷ Det var ett ovanligt ärligt svar från en ledande politiker.

Mycket pekar på att Kristerssons analys är korrekt. Det kommer att ta tid och det finns inte ett enskilt förslag som kommer att vända utvecklingen.

Givet att läget är så allvarligt är det viktigt att åtgärderna är effektiva. Att såväl Moderaterna som Socialdemokraterna gick till val på en rad förslag som sannolikt inte är verkningsfulla när det kommer till att förebygga brott är därför problematiskt, och en delförklaring till varför dagens situation har uppstått. Samma sak gäller för de redan genomförda sociala insatsgrupperna och projektet Sluta skjut.

Att regeringen nu skärper straffen, stramar åt migrationen och förstärker polisen är viktigt. Alla dessa åtgärder kommer sannolikt att ha effekt på brottsligheten på både kort och lång sikt. Men när det gäller det förebyggande arbetet behöver man våga tänka nytt. Nedan listas därför fyra förebyggande förslag som regeringen bör överväga.

1. SCREENING FÖR DIAGNOSER I SKOLAN

Givet att ärftliga individspecifika faktorer har så stor påverkan på om en individ hamnar i kriminalitet eller ej finns det starka skäl som talar för att en tidig upptäckt av sådana faktorer är viktigt. Ju tidigare exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller psykiska sjukdomar upptäcks desto snabbare går det att sätta in medicinskt beprövad behandling.

Bland intagna på svenska anstalter är exempelvis diagnosen ADHD betydligt vanligare än i samhället i övrigt. Samtidigt visar forskning att

behandling av ADHD med medicin sänker återfallsrisken i brott med ungefär 30 procent.³⁸

Individspecifika faktorer som exempelvis diagnoser måste alltid adresseras försiktigt. Ingen individ ska utredas under tvång. En rimlig åtgärd som både respekterar frivilligheten och adresserar problemet vore därför att redan i grundskolan erbjuda en frivillig screening, för exempelvis ADHD och ett antal andra diagnoser som utgör riskfaktorer för brott. Erbjudanden om frivillig screening och eventuell diagnostisering är dessutom mindre integritetskränkande än de tvångsåtgärder som ofta används i senare skeden av livet om en ungdom uppvisar ett kriminellt eller antisocialt beteende. Moderaterna i Region Stockholm har föreslagit detta och motiverat det med att det kan minska risken för framtida kriminalitet och utanförskap på individbasis, vilket sannolikt är korrekt.

Socialstyrelsen pekar på att det finns risk att diagnostisering av exempelvis ADHD och autism bland personer med ett annat förstaspråk än svenska eller med en annan kulturell bakgrund än svensk missas.³⁹ Statistik från Region Stockholm bekräftar bilden av att barn med invandrarbakgrund, framför allt de med rötter i Afrika, Mellanöstern, Sydvästasien och Asien, använder ADHD-läkemedel i mindre omfattning.⁴⁰ Denna underdiagnostisering kan möjligen till del förklara varför personer med rötter utanför Sverige är överrepresenterade i brottsstatistiken givet att obehandlad ADHD ökar risken att begå brott.

Screeningen bör därför främst riktas gentemot skolor i områden där underdiagnostiseringen är påtaglig. Oftast kommer detta gälla utsatta områden. Sådana försök, i mindre skala, har dessutom redan gjorts i exempelvis Angered med goda resultat på elevernas skolprestation.⁴¹

37 SvD, 2021.

38 Karolinska institutet, 2012.

39 Socialstyrelsen, 2022.

40 Stockholms läns landsting, 2015.

41 VGR Fokus, 2020.

2. EKONOMISKA INCITAMENT ATT NÄRVARA I SKOLAN

Genom att säkerställa att barn och unga befinner sig i skolan kan man minska möjligheterna för gängen att rekrytera dem. Skolnärvaro kan således ha en brottsförebyggande effekt om skolmiljön är trygg och inte infiltrerad av kriminella.

För att säkerställa att barn och unga som lyder under skolplikten går i skolan bör bidragsutbetalningar justeras efter skolnärvaron i högre utsträckning än vad som sker i dag. CSN drar idag in studiestödet på gymnasiet om skolan har rapporterat upprepad ogiltig frånvaro på sammanlagt fyra timmar eller mer under en månad.

Men kommuner kompenserar ibland minskningen av studiestödet med andra bidrag om familjen är beroende av försörjningsstöd. Kompensation av det slaget bör ej vara tillåtet. Att nästan åtta procent av eleverna i den svenska gymnasieskolan fick studiebidraget indraget på grund av skolk under läsåret 2021/2022 är ett problem som måste mötas med ökade krav och starkare ekonomiska incitament.⁴²

Utöver att kommunerna inte ska få kompensera för indraget studiestöd på gymnasiet bör barnbidraget även omvandlas till ett studiebidrag redan från det året skolplikten börjar gälla. Genom att redan i tidig ålder koppla bidragsutbetalningar till barns skolnärvaro skapas starkare ekonomiska incitament för föräldrarna att se till att barnen befinner sig i skolan.

3. ÖKAD POLISIÄR NÄRVARO GENOM KOMMUN- OCH REGIONPOLISER

En synlig och närvarande polis är en av få evidensbaserade åtgärder som minskar brottsligheten.⁴³ Att svensk polis ägnar så lite tid åt att fotpatrullera ute på fältet är därför problematiskt ur brottspreventiv synpunkt.⁴⁴ Sverige har dessutom relativt få poliser per capita jämfört med andra västeuropeiska länder, vilket ytterligare försvårar polisens möjligheter att synas på alla de platser de skulle behöva synas på.⁴⁵

Regeringen har visserligen påbörjat en omfattande satsning för att öka antalet poliser. Men det är osannolikt att det kommer räcka för att säkerställa en närvarande lokal polis i hela landet. Därför bör kommuner och regioner ges möjlighet att upprätta egna lokala polismyndigheter. Kommun- eller regionpoliser ska lyda under samma lagar som statsanställda poliser, men det övergripande uppdraget och finansieringen kommer från kommunal eller regional nivå. En sådan reform skulle säkerställa den lokala polisenärvaron och öka det lokala demokratiska inflytandet över våldsmonopolet och tryggheten.

4. GÖR UPP MED MILJONPROGRAMMEN

Danmark har beslutat att sätta ett så kallat gettopaket. Initiativet är en del av en bredare satsning för att stävja gängkriminalitet och framväxten av parallellsambällen i det danska samhället genom bland annat rivning av hus. Givet att situationen i Sverige är betydligt allvarigare än i Danmark är det hög tid att en liknande satsning görs även här.

De flesta utsatta områden byggdes under det så kallade miljonprogrammet under 60- och 70-talet. Bostäder upprättades snabbt, billigt och effektivt genom planering och standardisering. Det storskaliga planmässiga byggandet har dock visat sig vara ett misslyckande. Många bostadsområden från miljonprogrammet har aldrig varit efterfrågade, och idag är de nedgångna och stadsplaneringen är både otrygg och ogästvänlig med höga likriktade hus, ytor som är isolerade och svårarbetade för polisen och en hög andel hyresrätter.

Även om forskningen visar att boendemiljö inte har en stark koppling till individuella risker att begå brott finns det strukturella anledningar till att göra upp med arvet efter miljonprogrammet. Politiken bör fokusera på att öka människors möjligheter att flytta till andra områden, samt deras incitament att ta hand om sina bostadsområden.

42 CSN, 2022.

43 ESO, 2015.

44 SvD, 2012.

45 *Altinget*, 2019.

Ett ökat ägande bör uppmuntras för att på så vis förändra områdenas karaktär så att den upplevda tryggheten och trivseln kan öka. I områden som idag domineras av hyresrätter bör politiken inriktas på att öka det privata ägandet. Traditionella ombildningar, där en hyresfastighet köps av en bostadsrättsförening har dock visat sig svåra att få till skott i socioekonomiskt svagare områden. Därför bör hyresgäster ges möjlighet att enskilt ombilda sin hyresrätt till ägarlägenhet.

I den mån det byggs nytt i dessa områden bör fokus vara bostadsrätter och småhus, samtidigt som uttjänta hus rivs. Därtill bör områdena planeras så att det blir lättare för polisen att arbeta i dem.

Socioekonomiskt svagare hushåll är oftare hänvisade till hyresmarknaden, särskilt i storstäder där bostadspriserna är höga. Det är viktigt att genomföra reformer som gör det möjligt för människor att flytta till mer attraktiva områden. Forskning har visat att inkomstskillnader hos de med utländsk bakgrund till stor del kan förklaras av vilka bostadsområden de får tillgång till.⁴⁶ Kort sagt, är bostadsköerna långa premieras svenskfödda som förstår de institutionella ramverken och har möjlighet att ställa sig i kö. Därför bör Sverige även överge hyresregleringen.

---

46 ScienceDirect, 2023.

REFERENSLISTA

- Aftonbladet*, 2023:5. ”S varnar för ”rekryteringsfest” för kriminella” (<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/APQaPx/s-aktivitet-med-lunch-for-barn-i-sommar>)
- Expressen*, 2017:6. ”Larmet från polisen: 5000 gängkriminella” (<https://www.expressen.se/gt/rikspolischefens-vadjan-hjalp-oss/>)
- SvD*, 2023:6. ”Nu tar vi nästa steg för att stoppa de kriminella” (<https://www.svd.se/a/5BMAbE/tidopartierna-nu-tar-vi-nasta-steg-for-att-stoppa-de-kriminella>)
- Eurostat*, 2023. ”General government total expenditure, 2021, % of GDP” (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:General_government_total_expenditure,_2021,_%25_of_GDP.png)
- Ekonomifakta*, 2023. ”Ginikoefficient – internationellt” (<https://www.ekonomifakta.se/fakta/arbetsmarknad/loner/ginikoefficient---internationellt/>)
- Karolinska Institutet*, 2014. ”Fattig barndom förklarar inte brott som vuxen” (<https://nyheter.ki.se/fattig-barndom-forklarar-inte-brott-som-vuxen>)
- Expressen*, 2019:9. ”Forskare: Kriminalitet till 50 procent ärftligt” (<https://www.expressen.se/kvallsposten/forskare-kriminalitet-till-50-procent-arftlig/>)
- Kriminalvården*, 2013. ”Orsaker till kriminalitet – Sammanfattningsrapport” (www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/7063_orsaker-till-kriminalitet---sammanfattningsrapport.pdf)
- Smedjan*, 2018:3. ”Kriminalitet handlar inte om socioekonomiska faktorer” (<https://timbro.se/smedjan/kriminalitet-handlar-inte-om-socioekonomiska-faktorer/>)
- Expressen*, 2023:9. ”Åkesson: Våldet 100 procent migrationens fel” (<https://www.expressen.se/nyheter/akesson-valdet-100-procent-migrationens-fel-/>)
- Brå*, 2021. ”Ny Bråstudie: Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund” (<https://bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/press/2021-08-25-ny-brastudie-misstankta-for-brott-bland-personer-med-inrikes-respektive-utrikes-bakgrund.html>)
- Kvartal*, 2022:6. ”Manne Gerell: Vi har för många mördare på våra gator” (<https://kvartal.se/artiklar/manne-gerell/>)
- Göteborgs universitet*, 2022. ”Du sköra nya värld” (<https://www.gu.se/som-institutet/resultat-och-publikationer/bocker/du-skora-nya-varld>)
- SNS*, 2022. ”Social Policies as Crime Control” (<https://snsse.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2022/11/social-policies-as-crime-control-1.pdf>)
- Moderaterna*, 2022. ”Så får vi ordning på Sverige. Moderaternas valmanifest 2022.” (https://moderaterna.se/app/uploads/2022/08/moderaternas_valmanifest_2022_webversion.pdf)
- Moderaterna*, hämtad 2023:10. ”Hur kan man förebygga brott hos unga?” (<https://moderaterna.se/var-politik/forebygga-brott/>)
- Göteborgs-Posten*, 2019:4. ”Amir Sariaslan: Hur mycket förklarar arv respektive miljö skolprestationer?” (<https://www.gp.se/ledare/hur-mycket-f%C3%B6rklarar-arv-respektive-milj%C3%B6-skolprestationer-1.14390039>)
- Moderaterna*, 2022. ”250 miljoner till särskilt idrottslyft i utsatta områden” (<https://moderaterna.se/stockholm/nyhet/250-miljoner-till-sarskilt-idrottslyft-i-utsatta-omraden/>)
- Malmö Högskola*, 2011. ”Sport som brottsprevention för ungdomar” (<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1488529/FULLTEXT01.pdf>)
- Socialdemokraterna*, 2022. ”Socialdemokraternas valmanifest 2022 – Vårt Sverige kan bättre” ([https://www.socialdemokraterna.se/download/18.36cb33a81817fcdd3ec50a0/1661417788892/Valmanifest%20tryck%20\(1\).pdf](https://www.socialdemokraterna.se/download/18.36cb33a81817fcdd3ec50a0/1661417788892/Valmanifest%20tryck%20(1).pdf))
- Socialdemokraterna*, 2022. ”S presenterar bred satsning för att bryta segregationen” (<https://www.socialdemokraterna.se/nyheter/nyheter/2022-08-15-s-presenterar-bred-satsning-for-att-bryta-segregationen>)
- Kvartal*, 2021:2. ”Del 1: Ojämnt penningregn över skolor i utsatta områden” (<https://kvartal.se/artiklar/den-ojamlika-skolan-del-1/>)
- Moderaterna*, 2022. ”Moderaterna presenterar sitt största brottsförebyggande paket någonsin” (<https://moderaterna.se/nyhet/brottsforebyggandearbete/>)
- Moderaterna*, 2023. ”Handlingar inför Moderaternas partistämman 2023” (<https://moderaterna.se/nyhet/handlingar-infor-moderaternas-partistamma-2023/>)
- Brå*, 2022. ”SIG Samverkan i sociala insatsgrupper” (https://bra.se/download/18.146acb6517fd557840112be/1649165092398/2022_SIG_Samverkan_i_sociala_insatsgrupper.pdf)
- Polisen*, 2022. ”Sociala insatsgrupper (SIG) och SSPF – polisens arbete” (<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sociala-insatsgrupper/>)
- Sveriges Radio*, 2013:9. ”Felaktiga siffror bakom regeringens succéprojekt” (<https://sverigesradio.se/artikel/5632383>)
- DN*, 2017:8. ”Svaga resultat för hyllat projekt mot kriminalitet” (<https://www.dn.se/sthlm/svaga-resultat-for-hyllat-projekt-mot-kriminalitet/>)
- Socialstyrelsen*, 2020. ”Studier om sociala insatsgrupper” (<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6691.pdf>)
- Brå*, hämtad 2023:10. ”GVI – en strategi mot grovt våld i kriminella miljöer” (<https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-metoder/gvi.html>)

- Malmö universitet*, 2023. "Uppföljning av Sluta skjut" (<https://bra.se/download/18.38c6d5ba188516fff57491c/1685361292757/Uppfo%CC%88ljning%20Sluta%20skjut%202023.pdf>)
- Kvartal*, 2021:5. "Sluta skjut utan effekt" (<https://kvartal.se/artiklar/sluta-skjut-utan-effekt/>)
- Aftonbladet*, 2021:10. "Regeringen sätter press på Stockholm: Måste bli som Malmö" (<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/KzGpR7/regeringen-satter-press-pa-stockholm-maste-bli-som-malmo>)
- SvD*, 2021:9. "Kristersson: Tar 20 år att lösa gängkriminaliteten" (<https://www.svd.se/a/v56zRj/jag-saljer-inte-min-sjal-for-regeringsmakten>)
- Karolinska Institutet*, 2012. "Vuxna med ADHD begick färre brott när de fick medicin" (<https://nyheter.ki.se/vuxna-med-adhd-begick-farre-brott-nar-de-fick-medicin>)
- Socialstyrelsen*, 2022. "Nationella riktlinjer för vård och stöd vid adhd och autism" (<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/regler-och-riktlinjer/nationella-riktlinjer/riktlinjer-och-utvarderingar/adhd-och-autism/>)
- Stockholms läns landsting*, 2015. "Användningen av läkemedel mot ADHD hos skolbarn i Stockholms län" (http://dok.sll.se/CES/FHG/Psykisk_halsa_och_ohalsa/Faktablad/Anvandningen-av-lakemedel-mot-ADHD-hos-skolbarn.pdf)
- VGR Fokus*, 2020. "Satsning på skolbarn i Angered gav stor kunskaphöjning" (<https://vgrfokus.se/2020/12/satsning-pa-skolbarn-i-angered-gav-stor-kunskaphojning/>)
- CSN*, 2022. "Fler får studiebidraget indraget på grund av skolk" (<https://www.csn.se/om-csn/press/pressmeddelanden/2022-07-07-fler-far-studiebidraget-indraget-pa-grund-av-skolk.html>)
- ESO*, 2015. "Verksamma insatser mot brott?" (https://eso.expertgrupp.se/wp-content/uploads/2013/07/ESO-2015_4-till-webben.pdf)
- SvD*, 2012:3. "Fotpatrull bara en procent av tiden" (<https://www.svd.se/a/117ee77f-8749-37a5-9315-6c705eb85165/fotpatrull-bara-en-procent-av-tiden>)
- Altinget*, 2019:1. "Sverige i botten på lista över polistätet" (<https://www.altinget.se/sakerhet/artikel/sverige-i-botten-paa-lista-over-polistathet>)
- ScienceDirect*, 2023:1. "Immigrant intergenerational mobility: A focus on childhood environment" (<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0014292122002331>)

Fria marknader
Personlig frihet
Öppna samhällen

TIMBRO